

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, можуть бути пов'язані у розробці рівнів готовності дитини до пошукової діяльності з метою їх діагностики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л.В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися // Дошкільне виховання. – 2000. – № 5. – С. 6-7.
2. Кондратенко П.Д., Котырло В.К., Ладывир Л.А. Обучение старших дошкольников. – К.: Рад. школа, 1986. – С. 42-89.
3. Кондраткова В.В. Розумове виховання дошкільників. – К.: Рад. школа, 1979. – С. 6-24.
4. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності // Дошкільне виховання. – 2002. – № 4. – С. 22-24.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К.: Академвидав, 2004. – С. 184-188.
6. Усова А.П. Обучение в детском саду. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.

УДК 372.31

Н.М. Захарова, Г.С. Демидчик

РЕАЛІЗАЦІЯ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УЗАГАЛЬНЕНИХ СПОСОБІВ ДІЙ – ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ УМІНЬ

У статті розкриті особливості процесу формування загальнопізнавальних умінь як узагальнених способів дій на основі реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні.

In the articles were exposed the feature of process of forming the abilities of general education as the generalized methods of actions on the basis realization of intersubject connections in education.

Зміна цілей і цінностей в освіті вимагає розгляду багатьох теоретичних та практичних питань на нових методологічних засадах. Педагогічною наукою проводиться пошук засобів, які забезпечують ефективність навчання, допомагають кожному учневі повно засвоїти зміст програми і водночас створюють умови для самовираження, самовдосконалення у різних видах діяльності. В руслі розв'язання цих завдань особливої актуальності набуває теорія формування загальнонавчальних умінь та навичок, як одного із основних компонентів навчальної діяльності школярів.

Мета статті: з'ясувати особливості процесу формування загальнопізнавальних умінь як узагальнених способів дій на основі реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні.

У дидактиці та педагогічній психології навчальна діяльність розглядається в різних аспектах, зокрема, вивчалася її структура, визначалася сутність понять “уміння” та “навичка”, розроблялись класифікації загальнонавчальних умінь. (Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, Н.А. Лошкарєва, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко).

Вивчення теоретичних основ проблеми формування загальнонавчальних умінь, наукових досліджень, присвячених формуванню в учнів початкових класів як окремих груп загальнонавчальних умінь, так і вмінню вчитися в цілому (Т.Я.Довга, М.С.Вашуленко, Н.С.Коваль, Я.П.Кодлюк, О.Я.Савченко), вказує на її важливість у розв'язанні задач, які стоять перед початковою ланкою освіти, і в той же час на недостатню розробленість. Дана обставина значною мірою впливає на розробку цілісної теорії навчальної діяльності, водночас гальмує освоєння методистами та вчителями широкого діапазону науково обґрунтованих засобів розвитку особистості молодшого школяра.

Відповідно до проведеного нами дослідження розкриті особливості процесу формування загальнопізнавальних умінь як узагальнених способів дій на основі реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні. Дана група умінь відіграє провідну роль у формуванні

інших загальнонавчальних та предметних умінь, оскільки слугує основним “зряддям” процесу мислення.

Операційним “ядром” групи загальнопізнавальних умінь можна вважати вміння визначати зовнішні ознаки, виділяти головні ознаки, узагальнювати, встановлювати різного роду взаємозв’язки та відношення, різнобічно розглядати об’єкт. Усі попередньо перераховані вміння є конструюючими елементами останнього, яке має складний, інтегруючий характер.

Ефективному формуванню вказаної групи загальнопізнавальних умінь сприяло створення ряду дидактичних умов, які були покладені в основу методики формувального експерименту, зокрема, врахування специфічних рис і спільного у визначенні можливостей кожного навчального предмета щодо формування загальнопізнавальних умінь; поетапне формування умінь; поєднання способів прямого та опосередкованого впливу на цей процес; єдність мотиваційного, змістового та операційного компонентів у навчанні тощо. Проте основним засобом формування загальнопізнавальних умінь учнів початкових класів є система пізнавальних завдань, побудована з урахуванням операційних міжпредметних зв’язків (МПЗ).

Процес формування загальнопізнавальних умінь знаходиться у безпосередній залежності від того, наскільки ефективно вдається поєднати вивчення “наскрізного” для цілого ряду предметів навчального матеріалу з тим, що є специфічним для кожного із них. Урахування загальних і специфічних можливостей навчальних предметів природознавства, читання, образотворчого мистецтва дає можливість виділити і цілеспрямовано формувати ті спільні компоненти інтелектуальної діяльності, які найбільшою мірою сприяють ефективному засвоєнню міжпредметного природничого змісту. В той же час, розглядаючи специфіку діяльності в межах кожного навчального предмета, можна не тільки більш повно врахувати її різноманітність, але й показати, що вона, фактично, є проявом загального в оперуванні загальнопізнавальними вміннями.

Дотримання поетапності у формуванні загальнопізнавальних умінь як узагальнених способів дій передбачає створення мотиваційної готовності учнів до виконання певного виду діяльності, засвоєння зразка дій, первинне застосування вміння, близьке та більш віддалене його перенесення.

У процесі проведеного експерименту загальнопізнавальні вміння формувалися як прямим, так і опосередкованим способом. Прямий спосіб, відображений у теорії поетапного формування розумових дій (П.Я.Гальперін, Н.В.Тализіна), передбачав чіткий інструктаж вчителя щодо того, які дії потрібно виконувати учням і в якій послідовності.

Опосередкований спосіб впливу здійснювався шляхом відбору й організації змісту та методів навчання. При цьому великого значення набувала організаційна чіткість і логічна завершеність кожною етапу уроку, використання різноманітних дидактичних ігор та створення ситуацій успіху, сюрпризності, змагання. Важливим стимулом активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці виступало правильно організоване педагогічне спілкування, створення в класі мікроклімату доброзичливості, колективізму, радості співпраці.

Єдність мотиваційного, змістового та операційного компонентів у навчанні забезпечувалась системою пізнавальних завдань як певної цілісності елементів з особливими зв’язками і відношеннями між ними. В основу пізнавальних завдань були покладені прийоми розумової діяльності.

Об’єднання пізнавальних завдань в цілісну систему здійснювалося з урахуванням психологічних закономірностей формування пізнавальних умінь, встановлення операційних МПЗ, вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів в оволодінні даною групою умінь.

У дослідженні підтверджено положення про те, що найбільш ефективно загальнопізнавальні вміння формуються міжпредметним шляхом. Його суттєвими перевагами порівняно з іншими способами слід вважати те, що:

а) вміння формуються не ізольовано, кожного разу ніби заново, а синхронно в межах декількох навчальних предметів, що дає можливість актуалізувати і враховувати попередній рівень досягнутого, прогнозувати наступний крок його розвитку, тобто бачити перспективу подальшого формування вміння;

б) здійснення операційних МПЗ передбачає чітке визначення оптимальних дидактичних ситуацій, у яких відбувається кожен етап формування вміння:

- з'ясування, на якому змістовому матеріалі в межах конкретного предмета буде проходити первинне ознайомлення учнів із операційним складом уміння, формуватиметься мотиваційна готовність до застосування його при виконанні дій за зразком, розв'язанні завдань тренувального характеру;
- визначення змісту матеріалу вже інших предметів, що використовуватиметься в основі пізнавальних завдань, у т.ч. і завдань міжпредметного характеру для реалізації вміння в умовах близького і більш віддаленого перенесення, що фактично дає можливість з'ясувати, який навчальний предмет відіграватиме домінуючу, а який – допоміжну роль у формуванні вміння на певному його етапі;
- визначення місця і функції кожного пізнавального завдання і у відповідності до цього конструювання його змісту, а також послідовності впровадження у навчальний процес;

в) встановлення МПЗ забезпечує дієвість уміння, безперервність у його формуванні, створює умови для попередження забування необхідної операційної інформації, значно скорочує і локалізує цей процес у часі;

г) в умовах реалізації МПЗ уміння набувають гнучкості, економності у виконанні пізнавальних дій, узагальненості, оскільки формуються на різному предметному змісті;

д) здійснення організаційно-методичних МПЗ передбачало використання найбільш раціонального поєднання методів, методичних прийомів, засобів навчання у процесі формування кожного загальнопізнавального вміння.

В основу ієрархічної побудови встановлення операційних зв'язків на внутрішньопредметному та міжпредметному рівнях покладена спеціально розроблена система пізнавальних завдань. Основними якостями цієї системи є:

а) багатовимірність, тобто спрямованість на послідовне та одночасне формування групи загальнопізнавальних умінь;

б) цілісність, тобто забезпечення розвитку всіх структурних елементів загальнопізнавальних умінь у їх єдності;

в) органічність, яка виражається у тому, що дана система є підсистемою всього навчального процесу в початкових класах;

г) методична цілеспрямованість, що відображає особливості кожного типу завдань, їх послідовність включення в навчальний процес, різний ступінь складності та самостійності у виконанні.

Означені якості та основи конструювання системи визначають типологію пізнавальних завдань та послідовність їх упровадження в навчання.

Структура пізнавальних завдань будь-якого типу чи виду визначається операційним складом відповідного загальнопізнавального вміння, а загальна послідовність виконання цих завдань, об'єднаних у систему, обумовлена логікою формування загальнопізнавальних умінь.

Одержані у результаті формувального експерименту дані дають підставу констатувати:

- застосування системи пізнавальних завдань, побудованої з урахуванням операційних міжпредметних зв'язків в комплексі з іншими виділеними дидактичними умовами формування загальнопізнавальних умінь в учнів початкових класів досить ефективне;
- учні, які навчались за експериментальною методикою, оперують загальнопізнавальними вміннями на більш високому рівні;

- результативним виявився вплив експериментальної методики на формування всієї групи загальнопізнавальних умінь;
- цілеспрямоване педагогічне керівництво процесом формування загальнопізнавальних умінь сприяло оволодінню іншими загальнонавчальними та предметними вміннями, позитивно позначилося на мотивації навчання, його успішності, суттєво вплинуло на загальний рівень розвитку учнів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні умов педагогічного керівництва процесом формування загальнопізнавальних умінь як узагальнених способів дій у різних формах навчальної діяльності молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лошкарева Н.А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса. – М.: Изд-во МГПИ, 1981. – 101 с.
2. Менчинская Н.А. Проблемы учения и умственного развития школьников// Избран. психологич. труды. – М., 1989. – 224 с.

УДК 378

В.А. Каліш, В.О. Собко

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПОЧАТКОВОГО КУРСУ РІДНОЇ МОВИ

У статті визначено загальні теоретичні засади комунікативного підходу у мовній освіті молодших школярів та подано методику роботи над текстами – описами у процесі шкільного навчання.

The common theoretical principles of the communicative approach to the linguistic education of the junior schoolchildren are defined and the method of the texts of description at the process of school studying is given at the article.

Застосування нових наукових підходів у сучасній лінгвістиці, спрямованих на дослідження функціонування мови як засобу спілкування в різних сферах суспільної діяльності людини, як знаряддя пізнання, осмислення світу і вербалізації розумової діяльності, як явища суспільного, тісно пов'язаного з людиною, народом, його історією і культурою, окреслює і нові технології опанування мовою на всіх етапах шкільного навчання.

Сучасна лінгвометодика спирається на досягнення когнітивної, комунікативної, функціональної лінгвістики, теорію мовленнєвої діяльності, лінгвістику тексту, що становить теоретичне підґрунтя для реалізації пріоритетних завдань мовної освіти, визначених державними документами в галузі освіти. Головною метою сучасної школи є формування мовної особистості, тобто такого носія мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, вільно володіє всіма ресурсами мови, репродукує мовленнєву діяльність, виявляє високий рівень мовленнєвої культури, забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися у повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, постійно вдосконалює своє мовлення [5].

Порушена нами проблема комунікативного підходу до вивчення мови є актуальною в дослідженнях лінгвістів (Н. Арутюнова, А.Баромов, Ф.Бацевич, І.Горелов, Т.Винокур, О.Селіванова, І.Стернін та ін.), лінгводидактів (В. Аврорін, В.Бадер, М.Вашуленко, Л.Варзацька, Н.Гац, О.Горошкіна, Т.Донченко, Н.Лазаренко, М.Львов, Л.Мацько, В.Мельничайко, А.Нікітіна, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л. Скуратівський, О.Хорошковська та ін.), психологів (О.Синиця, І.Зимня, Г. Костюк, О.Леонтьєв). Учені розглядають різні аспекти проблеми комунікації, співвідношення мови і мовлення як компонентів лінгвальної